

Prikaz

JEL Classification: E60, H10

Kadrija Hodžić*

**Anto Domazet (ur):
EKONOMIJA U OKOVIMA POLITIKE. BOSNA I HERCEGOVINA I
NOVO NORMALNO**

Nacionalni demokratski institut za međunarodne ekonomske odnose u Bosni i
Hercegovini, Sarajevo, 2022, 263 str.

Sadašnja ekonomska ekonomska kriza je jedna od najtežih u bosanskohercegovačkoj povijesti, ali su istovremeno otvorene i ozbiljnije šanse za njeno prevazilaženje. Zbornik radova pod nazivom „Ekonomija u okovima politike. Bosna i Hercegovina i novo normalno“, čiji je urednik i redaktor profesor Anto Domazet svjedoči, s jedne strane o ovoj krizi kao o stanju politikom okovane ekonomije, a s druge otvara perspektive održivog razvoja Bosna i Hercegovina u uslovima novog normalnog u Bosni i Hercegovini.

Knjiga je napisana u formi istraživačke studije i nosi izvjesne novume u samom pristupu: jedan je koncept združenosti autora okupljenih oko Nacionalnog demokratskog instituta u Bosni i Hercegovini koji nose ideju javnog zalaganja za radikalne promjene u okviru novo normalnog, a drugi metodološki koji proizilazi iz prvog, a koji se odnosi se na cjelinu teksta u kojem imamo znatno veću zastupljenost obrazloženja izlaza iz krize u odnosu na samo obrazloženje krize (usput rečeno, već odavno postoji prigovor da smo više posvećenosti kritici stanja (majstori kritike), nego izlaza iz nje, a sada imamo obratnut slijed.

Svih osam autora u osam poglavlja studije fokusiraju se na ekonomski rast u kontekstu društvenog i ekonomskog razvoja u uslovima novog normalnog za Bosnu i Hercegovinu. Aspekti fokusa su različiti i komplementarni među sobom, a

* **Prof. dr. Kadrija Hodžić**, Ekonomski fakultet Univerzitet u Tuzli; e-mail:
kadrija.hodzic@gmail.com.

odnose se na ekonomsko zaostajanje, političko okruženje (uključujući vanjsko političko okruženje), energetska tranziciju, socijalnu isključenost, privredni sektor i izbor modela ekonomskog rasta, transformaciju rada, digitalnu transformaciju i fiskalnu održivost.

Napisan u formi istraživačke studije, rukopis grupe od osam autora, u redakciji dr. Ante Domazeta, pruža relevantan kritički teorijski i analitički okvir za sveobuhvatno razumijevanje socio-ekonomsko-tehnološke situacije i razvojnih performansi Bosne i Hercegovine. Autori, svaki u svojoj oblasti, otvaraju mogućnost rješavanja problema zaostajanja i otvaranja strateških perspektiva održivog razvoja u uslovima „nove normalnosti za Bosnu i Hercegovinu“.

Studija je napisana na 263 stranici knjižkog teksta, strukturiranog sa *Predgovorom*, zatim *uvodnim* i metodološkim distinkcijama, te *Zaključnim napomenama* i napomenama o autorima, u osam poglavlja. Kao predani istraživači društvene i ekonomske stvarnosti Bosni i Hercegovini, autori okupljeni oko Nacionalnog demokratskog instituta u Bosni i Hercegovini slijede ideju javnog zalaganja za radikalne promjene.

Svih osam autora u osam poglavlja studije fokusiraju se na ekonomski rast u kontekstu društvenog i ekonomskog razvoja u uslovima novog normalnog za Bosnu i Hercegovinu. Aspekti fokusa su različiti i komplementarni među sobom, a odnose se na ekonomsko zaostajanje, političko okruženje (uključujući vanjsko političko okruženje), energetska tranziciju, socijalnu isključenost, privredni sektor i izbor modela ekonomskog rasta, transformaciju rada, digitalnu transformaciju i fiskalnu održivost.

U *Uvodu* su date teorijske i metodološke napomene važne za razumijevanje metodoloških principa koje autori zastupaju u svom pristupu analizi stanja i određivanju perspektive strateških razvojnih ciljeva i postignuća, te kratki rezime svakog od osam poglavlja.

Ante Domazet je autor prva dva poglavlja. U prvom, pod nazivom "Nova normalno velika slika potreba građana i privrede u Bosni i Hercegovini", autor filigranski analizira ovu sliku nominujući sva područja razvojnih potreba građana, privrede i vlasti na svim nivoima: zdravlje, obrazovanje, radna i industrijska demokratija, transformacijski rast (inovacije, dekarbonizacija i zeleni rast), planiranje i uloga javnog sektora, euroatlantske i globalne integracije i socijalna uključenost i javno upravljanje - usklađeno s Okvirom ciljeva održivog razvoja Bosne i Hercegovine i entitetske strategije razvoja za 2021-2027. godine. Domazet s pravom ukazuje na surovu bosanskohercegovačku realnost sa konstatacijom da

su samo zdravstvo i donekle eurointegracije u zajedničkom interesu građana i vlasti, a da u svim ostalim oblastima postoje suprotstavljeni interesi. U drugom poglavlju, „Strukturalnim transformacijama do bržeg rasta u novom normalnom“, autor se zalaže za godišnji ekonomski rast od 5% do 2030. godine radi postizanja održivog razvoja, pod uslovom da se strukturne promjene dosljedno sprovode. On vodi projekciju rasta simulacijom jednostavnog modela rasta zasnovanog na osnovama rashodovnog pristupa, što uključuje ulaganja u nova znanja ključna za oblikovanje rasta ekonomije i državne institucije, poticaje za digitalizaciju, dekarbonizaciju, zeleni rast, kao i restrukturiranje u svrhu finansijske konsolidacije i tehnološke modernizacije.

Treće poglavlje glasi "Novo normalno, političko okruženje i institucije u Bosni i Hercegovini". Autor Mladen Ivanić bavi se različitim aspektima produbljivanja političke krize, nefunkcionisanjem institucija u zemlji, izraženom korupcijom, nefunkcionalnim javnim sektorom podložnim stranačkim utjecajima i novom geopolitičkom slikom savremenog sveta na koju država nema odgovor zbog politički sukoba. Sve to koči ekonomski rast i privlačenje domaćih i stranih investicija. Autor ne vidi mogućnost izmjene Dejtonskog sporazuma, jer o tome ne postoji politički dogovor, pa se ključna politička dilema centralizacije ili decentralizacije može prevazići podizanjem političke kulture učesnika, većim angažmanom civilnog društva, akademske zajednice i medija.

Azra Hadžiahmetović je autorica četvrtog poglavlja „Otpornost – ključ za razumijevanje ekonomije Bosne i Hercegovine u novim okolnostima“, s fokusom na ranjivost privrede tokom korona krize i sadržaje interventnih politika. Prema autorici, Bosna i Hercegovina se suočava s tri ključna izazova: inflatornim pritiscima, energetsom krizom i problemima vezanim za globalne lance snabdijevanja. Stoga se zalaže za temeljnu transformaciju ekonomije u model zelenog rasta i zelenu ekonomsku politiku, digitalnu transformaciju i socijalnu i teritorijalnu koheziju, u skladu s podrškom EU, te naglašava potrebu što prije implementacije strategija razvoja 2021-2027, sa više produktivnosti, konkurentnosti i održivosti, inkluzivnosti i otpornosti.

U petom poglavlju „Novo normalno i zeleni rast u Bosni i Hercegovini“, Mirza Kušljugić i Damir Miljević fokusiraju se na energetska tranziciju sa poentom na elektroenergetski sektor. Oni opisuju svojstva održive energetske tranzicije sa procesima: dekarbonizacija, digitalizacija, decentralizacija i demokratizacija. Autori podsjećaju i na aktivnosti na globalnom nivou: usvajanje Ciljeva održivog razvoja UN-a, Pariskog klimatskog sporazuma i Zelenog plana EU, dajući pregled inicijative Zelene agende za zapadni Balkan. Oni kritički zagovaraju

(ne)spremnost institucija BiH da upravljaju održivom energetsom tranzicijom. Za razliku od odloženih i nekontroliranih energetske tranzicije, po scenariju "savršene oluje", oni zagovaraju održivu tranziciju zasnovanu na konceptu zelenog rasta i klimatskoj i energetske politici EU. Predlažu ključne politike koje će se implementirati u naredne dvije ili tri godine, a koje su preduslovi za energetske zaokret i brz napredak ka održivom razvoju elektroenergetskog sektora.

U šestom poglavlju „Novo normalno i socijalna inkluzija u Bosni i Hercegovini“ Žarko Papić analizira pretpandemijske i pandemijske uzroke socijalne isključenosti, siromaštva i socijalnog statusa radnika, neefikasnosti socijalne zaštite i rastuće nejednakosti u društvu. Ova nova realnost zahtijeva nove pristupe i odgovore, pa autor skreće pažnju na koncept održivog razvoja (Agenda 2030, UN) i nove politike zasnovane na stavu da je čovjek sredstvo i cilj razvoja, te pravci dobrog upravljanja i javnog upravljanja sektorom, pametan rast i društvo jednakih mogućnosti. Među glavnim preprekama inkluziji autor vidi nacionalizam, koji je po prirodi isključiv. Na kraju, autor daje relevantne preporuke za razvoj inkluzivnog društva, razvoj socijalnog preduzetništva, transformaciju socijalne zaštite, digitalizaciju za socijalno uključivanje, obrazovanje za inkluzivno društvo i unapređenje statističkog sistema.

„Novo normalno i poslovni sektor za oporavak i rast u Bosni i Hercegovini“ sedmo je poglavlje autora Damira Bećirovića u kojem se ističe važnost digitalizacije i zelene tranzicije za budući smjer ekonomskih aktivnosti i života građana. Analiza stanja makroekonomskog i poslovnog okruženja naglašava njegovu izjavu da je finansijski sektor usmjeren na banke stabilan i funkcionalno može podržati oporavak i rast. Prilagođavanje novom normalnom zahtijeva izgradnju novih poslovnih modela, s inovativnošću kao preduslovom za jačanje konkurentnosti, prilagođavanje organizacije rada i organizacijske klime u bosanskohercegovačkoj privredi, kao i promicanje poduzetničke kulture i novog načina razmišljanja. Na kraju, autor razmatra moguće izvore finansiranja transformacijskog rasta i predstavlja inovativan popis preporuka za javne politike za potporu transformacijskom rastu.

U posljednjem poglavlju „Digitalna transformacija i nova normalnost“ Aleksandar Savović govori o širem kontekstu promjena koje je digitalna transformacija donijela, a koje su ubrzane tokom korona krize. Autor naglašava vještačku inteligenciju i važnost četvrte industrijske revolucije, upozoravajući da će, prema prognozama, umjetna inteligencija u sljedećih 15-20 godina zamijeniti gotovo 50% radne snage. Prema riječima autora, političke strukture u Bosni i Hercegovini nisu spremne pristupiti reformi javnog sektora, koji je jedan od glavnih prepreka

digitalizaciji. Navodi mjere za prevladavanje takve situacije, ističući slabosti obrazovnog sistema kao ključnog pitanja za održivi ekonomski i društveni razvoj, te poziva na potpuno novi pristup ovoj oblasti.

"Zaključna razmatranja" pružaju završni sažetak studije, precizirajući područja istraživanja koja se kao crvena nit provlače kroz sve priloge, a odnose se na: utvrđivanje utjecaja novog normalnog na razvoj i rast u Bosni i Hercegovini, procjenu utjecaj novog normalnog na razvoj Bosne i Hercegovine i načini stvarnog djelovanja na strukturne promjene koje dovode razvoj i rast u Bosnu i Hercegovinu u sklad s novom normalnošću.

Sa relevantnim analitičko-teorijskim i metodološkim okvirom za istraživanje ekonomske i društvene stvarnosti Bosne i Hercegovine, ovaj zbornik od priloga osam autora dragocjeno doprinosi rasvjetljavanju problema zaostalosti, aktuelne društveno-ekonomske situacije i otvaranju perspektiva za održivi društveno-ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine. Autori su postigli saglasnost oko ključnih oblasti kreiranja javnih politika za oporavak i ubrzanje ekonomskog rasta u Bosni i Hercegovini u skladu sa novim normalnim, od identifikacije i utjecaja na novo normalno na razvoj, do otvaranja širokog spektra teorijskih i istraživačkih saznanja o općim i sektorskim oblasti rekonstrukcije, razvoja i rasta u Bosni i Hercegovini.

Osnovni motiv, naveden u Uvodu – „mobilizacija javnosti kroz relevantne rezultate istraživanja stanja u ekonomiji u uvjetima novog normalnog u Bosni i Hercegovini i prijedlog javnih politika koje se nude relevantnoj javnosti Bosne i Hercegovine o načinima ubrzanja razvoja i ekonomskog rasta u tekućem desetljeću“ - dosljedno je ostvaren dubinskom kritičkom analizom postojeće ekonomske i političke prakse, i, što je ključno, predstavljanjem potrebnih mjera u kratkom i srednjem roku za održivi ekonomski rast i revitalizacija privrednog sektora sa akcentom na institucije, ljudski kapital, životni standard i zaštitu najugroženijih grupa, energetska tranziciju i politički dijalog u zemlji.

Ova studija pruža jedan od u nas najkonzistentnijih teorijskih, strateških i metodoloških okvira za koncepciju *leapfrog* (žablji skok), kojim bi se u kratkom vremenu savladale brojne faze strukturalnih promjena u tri ključna područja: područje transformacijskog rasta, područje restrukturiranja tradicionalne industrije, uključujući i javni sektor, i područja unapređenja ljudskog kapitala, socijalne inkluzije i razvoja institucija.

Pri tome je posebno naglašena potreba upravljanja strukturalnim promjenama u novom normalnom. U tom je kontekstu s jedne strane, važna, kako autori naglašavaju saradnja svih nivoa vlasti i sudionika iz različitih oblasti - vlada,

poslovnog okruženja, finansijskih institucija, akademske zajednice i međunarodnih organizacija, a s druge, i identifikacija alternativnih snaga, koje se ekspliciraju u zborniku, a koje bi mogle pokrenuti razvoj društvenih i ekonomskih promjena.

Analitički nalazi i zaključci ove svojevrsne studije svakako će doprinijeti svestranijem razumijevanju društveno-ekonomskog prijelaza iz dvije stvarnosti - „starog normalnog“ u „novo normalno. Ovakvu studiju će svakako dobro prihvatiti svi sudionici javnog i poduzetničkog odlučivanja, organizacije civilnog društva, političke organizacije, kao i akademska i šira čitalačka publika, odnosno svi oni koji imaju interes za vlastiti i javni angažman u promjenama u bosanskohercegovačkom društvu.

Na osnovu predhodno navedenog značaja ove studije za razumijevanje uslova za snažniji razvojni iskorak Bosne u Hercegovine zaključujem da se radi o izuzetnom doprinosu osvjetljavanju i poticanju razvoja uopće u uslovima novog normalnog za Bosnu i Hercegovinu.